

บทที่ 1

บทนำและกรอบทฤษฎี

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันคุณภาพในการดูแลทารกแรกเกิดดีขึ้นมาก แต่วัยทารกแรกเกิดก็ยังเป็นวัยที่มีการเกิดโรคและตายสูงที่สุด (อูรพล บุญประกอบ 2536:38) ซึ่งการตายของทารกในขวบปีแรกร้อยละ 70 เกิดขึ้นใน 28 วันแรกของการเกิด (ลัดดา อิมศุณย์ 2536:109) แสดงให้เห็นว่า ยังมีทารกแรกเกิดที่เจ็บป่วยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทารกเหล่านี้อาจมีปัญหาดังกล่าวทันทีหรือหลังคลอดไม่นาน สภาพความไม่ปลอดภัยนี้ทำให้ทารกถูกแยกจากมารดาทันที และไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน ทำให้มารดาและทารกมีการแยกจากทางด้านร่างกายและด้านอารมณ์ (Whaley & Wong 1987:349) ซึ่งการแยกจากนี้เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมารดาและทารกเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดผลเสียได้มากมาย ทำให้สมาชิกครอบครัวอยู่ในภาวะวิกฤติและโศกเศร้า บิดามารดามีความเสี่ยงต่อการสูญเสียบุตร (Sherwen, et al. 1991:977)

ความวิตกกังวล (Anxiety) ของมารดา เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่เกิดขึ้นในภาวะวิกฤตินี้ สปิลเบอร์เจอร์ (Spielberger 1972 อ้างใน สุวีริทธิ์ ธาธาศักดิ์ 2540:16) กล่าวว่า ความเครียดที่เกิดจากความมั่นคงปลอดภัยของบุคคลถูกคุกคามจากสิ่งที่มีจริง หรือจากความคิดคาดการณ์ล่วงหน้าทำให้บุคคลรู้สึกไม่สบายใจ ก้าว และตกใจ ถือเป็นความวิตกกังวล ซึ่งเป็นสัญญาณที่เตือนให้บุคคลเตรียมพร้อมต่อสู้กับเหตุการณ์ที่คุกคาม (Graham & Conley 1971 อ้างใน สุวีริทธิ์ ธาธาศักดิ์ 2540:16) แสดงออกทางอารมณ์ และมักมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระร่วมด้วย ซึ่งถ้ามีระดับรุนแรงจะรู้สึกกลัวสุดขีดได้ (Zung 1971 อ้างใน สุวีริทธิ์ ธาธาศักดิ์ 2540:17) สาเหตุของความวิตกกังวลเป็นสิ่งเดียวกับสาเหตุของการคุกคามความสม่ำเสมอแห่งตนของบุคคล (Self-consistency) (Zewen in Roy, ed. 1984:354) นอกจากนี้ภาวะแยกจากยังมีผลต่อชีวิตในภายหน้าของทารกด้วย มีการศึกษาพบว่า ความวิตกกังวลจากการแยกจากในวัยต้นของชีวิตมีผลนำมาซึ่งความวิตกกังวลในวัยผู้ใหญ่ และทำให้มีความเสี่ยงสูงต่อความวิตกกังวล และกลัวผิดปกติในวัยหนุ่มสาว (Siloye, et al. 1993:489-494)

การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) เป็นปัจจัยร่วมในสถานการณ์การแยกจากที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจาก

การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) เป็นปฏิสัมพันธ์อย่างมีจุดหมายระหว่างบุคคลที่แสดงออกถึงความสนใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน เชื่อว่ามีคนรักและสนใจ มีคนยกย่องและมองเห็นคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นความพอใจต่อความจำเป็นพื้นฐานทางสังคมที่ได้รับการติดต่อสัมพันธ์กับคนในกลุ่มสังคม (สุพร พริ้งเพริศ 2538:36) มีการศึกษาพบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีผลโดยตรงต่อภาวะสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจโดยตรงในบุคคลที่อยู่ในภาวะปกติ โดยช่วยให้คงความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองไว้ และปรับผลร้ายที่เกิดจากภาวะเครียดได้ โดยลดความเครียดได้โดยตรง หรือช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญภาวะเครียดได้อย่างเข้มแข็ง และมีผลถึงภาวะสุขภาพในที่สุด (Pender 1982 อ้างใน สุพร พริ้งเพริศ 2538:43)

ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) เป็นส่วนประกอบของทุกความรู้สึกและการตอบสนองทางอารมณ์ของบุคคล บุคคลทุกคนต้องการเห็นตนเองมีคุณค่าในความคิดของตน ซึ่งความรู้สึกนี้ทำให้มนุษย์แสวงหาและจัดการกับสิ่งแวดล้อม ถ้าบุคคลเห็นตนมีคุณค่าต่ำ เขามักจะรับรู้ถึงสิ่งแวดล้อมในทางลบและคุกคาม ความสามารถที่จะรับรู้ถึงสิ่งเข้าและการจัดการกับมันก็จะถูกขัดขวาง ดังนั้นเขาจะมีความบกพร่องในความสามารถที่จะปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้าม บุคคลจะสามารถจัดการกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้นถ้าเขามีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูง และมีความรู้สึกปลอดภัย (Driever, in Roy ed. 1984:395) บุคคลเหล่านี้จะมีความสุข และมีการตอบสนองความต้องการของสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพมากกว่า (Coopersmith 1967:19)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความวิตกกังวล เป็นปัญหาทางการแพทย์ เนื่องจากความวิตกกังวลอาจก่อให้เกิดปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตสังคมของบุคคลได้ การได้ทราบถึงความวิตกกังวล และปัจจัยร่วมขณะที่มารดาหลังคลอดอยู่ในภาวะแยกจากทารกคือ การสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของมารดา จะเป็นประโยชน์ต่อการประเมินและมีแนวทางในการดูแลมารดาหลังคลอดเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศย้อนหลัง 8 ปี พบว่ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวลมากมายในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาติดสุรา (Rodney, & Rodney 1996) กลุ่มวัยรุ่นที่มีอารมณ์ซึมเศร้า (Lasko, Field, Gonzalez, et. al. 1996) กลุ่มหญิงตั้งครรภ์ (Higgins, Murray, & Williams 1994 และ Lapierre, Perreault, & Goulet 1995) ส่วนใหญ่พบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และทั้งสองปัจจัยมีผลต่อพฤติกรรมแสดงออกที่มีผลต่อสุขภาพ และมีการศึกษาพบว่าการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในทางลบ และมีผลต่อพฤติกรรมแสดงออกในกลุ่มสตรีที่ร่วมเพศ

(Jordan, & Deluty 1998) นอกจากนี้ แอนเดอร์สัน (Anderson 1995) ศึกษาพบว่า การสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีผลต่อคุณภาพชีวิต แต่ความวิตกกังวลไม่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ป่วยโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ซึ่ง แอนเดอร์สัน ได้เสนอแนะให้ทำการศึกษาซ้ำอีกครั้ง แต่ไม่พบว่ามีการศึกษาถึงการสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวลในกลุ่มตัวอย่างที่บุคคลในครอบครัวเจ็บป่วย โดยเฉพาะในมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา

สำหรับในประเทศไทยพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคม กับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในกลุ่มตัวอย่างผู้ป่วยที่สูญเสียแขนขา (เสาวภา วิจิตวาที 2534) ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดในระยะพื่นฟู (วิไล สัพยา และจุฑารัตน์ สติรปัญญา 2540) และมารดาวัยรุ่นหลังคลอด (โสภิต สุวรรณเวลา 2537) ผลการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และทั้งสองปัจจัยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ นอกจากนี้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง กับความวิตกกังวลและซึมเศร้าในกลุ่มตัวอย่างมารดาครรภ์แรก (พรทิพย์ วงศ์วิเศษศิริกุล 2540) พบว่า การสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับอาการวิตกกังวลและซึมเศร้าภายหลังคลอด และการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสามารถร่วมกันทำนายการปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นมารดาได้ แต่ยังไม่พบว่ามีการศึกษาถึงการสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวลในกลุ่มตัวอย่างที่บุคคลในครอบครัวเจ็บป่วย โดยเฉพาะในมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง กับความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา โดยใช้กรอบทฤษฎีการปรับตัวของรอย เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อผลของการศึกษาคั้งนี้จะเป็นแนวทางในการประเมิน และให้การดูแลมารดาหลังคลอดเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา
2. ความสามารถในการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ในการร่วมกันทำนายความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา

สมมติฐานในการวิจัย

1. การสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา มีความสัมพันธ์กัน
2. การสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง สามารถร่วมกันทำนายความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษาได้

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง กับความวิตกกังวลของมารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา กลุ่มตัวอย่างเป็นมารดาหลังคลอดบุตรที่ทารกถูกแยกไปดูแลรักษาที่หน่วยการพยาบาลพิเศษทารกแรกเกิด ขณะพักฟื้นอยู่ในหอผู้ป่วยสูติกรรมของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จำนวน 120 คน โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคม แบบสอบถามความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และแบบสอบถามคัดกรองอาการวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านปฏิบัติการพยาบาล เป็นแนวทางในการประเมินการสนับสนุนทางสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความวิตกกังวล และให้การพยาบาลมารดาหลังคลอดที่มีภาวะแยกจากบุตรได้ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย และจิตสังคม
2. ด้านการบริหารการพยาบาล เป็นแนวทางให้ผู้บริหารทางการพยาบาลตระหนักถึงความสำคัญในการให้บริการ และพัฒนาบริการพยาบาล โดยการคำนึงถึงการส่งเสริมการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เพื่อส่งเสริมให้มารดาหลังคลอดที่มีภาวะแยกจากบุตรลดความวิตกกังวลลง และส่งเสริมการปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ รวมทั้งกระบวนการความผูกพันของมารดา

3. ด้านการศึกษา เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนทางพยาบาลให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมการสนับสนุนทางสังคม และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เพื่อลดความวิตกกังวล ส่งเสริมการปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ รวมทั้งกระบวนการความผูกพันมารดาและทารกของมารดาหลังคลอดที่มีภาวะแยกจากบุตร
4. ด้านการวิจัย ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการศึกษานาวิวิธีการให้การพยาบาลมารดาหลังคลอดที่มีภาวะแยกจากบุตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่รวมถึง แหล่งสนับสนุน ชนิด และจำนวนครั้งของการสนับสนุน ซึ่งรายละเอียดในแต่ละอย่างมีประโยชน์ในภาวะการณต่างกัน การสนับสนุนทางสังคมนี้เป็นตัวแปรทางจิตสังคมที่มีผลและมีความจำเป็นต่อภาวะสุขภาพของบุคคล ประเมินได้โดยใช้แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคม ซึ่ง ผู้วิจัยแปลจากแบบสอบถามความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของ แบรินด์ และ ไวเนิร์ต (Personal Resource Questionnaire 85 : Brandt & Weinert 1981) โดยยึดแนวทางการแปลของทัศนาศูวรินทร์ (Tassana Choowattanapakorn 1997) ซึ่งแปลไว้ก่อนหน้านี้ คะแนนมากหมายถึงมารดารับรู้ถึงการสนับสนุนทางสังคมมาก คะแนนน้อยหมายถึงมารดารับรู้ถึงการสนับสนุนทางสังคมน้อย

ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง หมายถึง การรับรู้ในควมมีคุณค่า หรือค่าของตนเองในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีผลต่ออัตมโนทัศน์และการแสดงพฤติกรรมต่างๆของบุคคลในระยะเวลาหนึ่ง ประเมินได้โดยใช้แบบสอบถามความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของมารดา ซึ่ง สตาพร อนันต์คุณูปการณ (2539) แปลและดัดแปลงมาจากแบบสอบถามความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของคูเปอร์สมิท (Coopersmith 1967) คะแนนมากหมายถึงมารดาเชื่อว่าตนเองมีคุณค่าสูง คะแนนน้อยหมายถึงมารดาเชื่อว่าตนเองมีคุณค่าต่ำ

ความวิตกกังวล หมายถึง ภาวะไม่สบายใจที่เกิดขึ้นโดยบุคคลอาจรู้สึกตัว หรือไม่รู้สึกตัวก็ได้ เกิดจากปฏิกิริยาตอบสนองต่อการรับรู้ถึงความเครียดที่มีสาเหตุมาจากเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายหรือคุกคามต่ออัตมโนทัศน์ของบุคคลที่เกิดขึ้น หรือคาดว่าจะเกิดขึ้น ประเมินได้โดยใช้แบบคัดกรองอาการวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า ของ ธนา นิลชัยโกวิทย์ มาโนช หล่อตระกูล และ อุมารณไพศาลสุทธิเดช (2539) ซึ่งมี 14 ข้อ ข้อค้คือข้อ 1,3,5,7,9,11,13 ใช้วัดอาการวิตกกังวล ถ้าได้คะแนนรวม 0-7 หมายถึงมีอาการวิตกกังวลที่ไม่มีความผิดปกติทางจิตเวช คะแนน 8-10 หมายถึงมี

อาการวิตกกังวลสูง แต่ยังไม่เกิดปฏิกิริยาชัดเจน และคะแนน 11-21 หมายถึงมีอาการวิตกกังวลในระดับที่
ถือต่างเป็นอาการวิตกกังวลระดับสูง

มารดาหลังคลอดที่ทารกถูกแยกไปเพื่อการดูแลรักษา หมายถึง มารดาหลังคลอดที่
ทารกมีสภาวะเสี่ยงที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาในหน่วยการพยาบาลพิเศษทารกแรกเกิด

